

CELESTÍ V I BONIFACI VIII

Protagonistes d'una sonada renúncia papal

Per Josep M. Martí i Bonet
Professor d'Història de l'Església. Barcelona

Set-cents dinou anys després de Celestí V, el nostre Papa dimiteix
Les dimissions papals, algunes d'elles violentes, en la història medieval
La piràmide medieval trontolla
A la recerca d'un Papa ideal
Els papes, joguines del rei de Nàpols
Què cal fer amb un Papa dimissionari?
"T'has assegut en el tron pontifici com un llop". Així calumniaven els "espirituals" a Bonifaci VIII
El gran error de Bonifaci VIII és haver nascut amb un segle de retard
"Per a la salvació, cal que tota criatura humana estigui subjecta al pontífex romà"
Papes que han renunciat o als quals han fet renunciar

Set-cents dinou anys després de Celestí V, el nostre Papa dimiteix

L'11 de febrer de 2013 passarà a la història com el dia d'una fita prou important com perquè els historiadors de l'Església puguin parlar d'un abans i un després; ja que el papa Benet XVI ha manifestat que vol renunciar a la Seu romana, o sigui, al papat. Aquesta renúncia es farà efectiva el 28 de febrer de 2013 a les 20 hores. Aquesta és la notícia.

Molta gent es pregunta: "Els papes poden renunciar o se'ls pot treure?", i tot seguit recordem la renúncia de sant Celestí V, que fou un papa sant, però inepte en el govern de l'Església. Tanmateix no només dimití ell, sinó que entre els anys 676 i 1303 (època medieval) trobem quinze casos de renúncies, dimissions violentes i àdhuc assassinats. A continuació presentem l'elenc d'aquests papes.

Les dimissions papals, algunes d'elles violentes, en la història medieval

Ultra les dimissions de l'època antiga –sis– i una de l'any 1414, cal elencar els següents de l'època medieval¹.

A Constantí II (767) el feren renunciar. Un parent de Joan VIII (872-882) l'enverinà i en no morir, diuen algunes cròniques que el van rematar. Concili

¹ Hem comptabilitzat un total de vint-i-tres renúncies, entre aquelles que són lliures i aquelles que foren violentes, acabant fins i tot algunes d'elles en assassinat dels papes. En l'època antiga, si no considerem els molts papes màrtirs, trobem sis possibles renúncies: Poncià (a. 230-235, que morí en l'exili i pel bé de l'Església va renunciar), Eusebi (a. 309, que morí a l'exili), Joan I (a. 523-526), Silveri (a. 535-537, acusat d'alta traïció per Belisari, li arrencaren el pal·li i manifestaren que "ja no era Papa", i acabà essent exiliat), Joan III (a. 561-574, fou expulsat del Laterà), Martí I (a. 649-655, va dimitir per així facilitar l'elecció d'un nou Papa que no fos problemàtic, i va morir exiliat a Crimea). El Papa que renuncià en el concili de Constança fou Gregori XII el 1412.

cadavèric (987) del papa Formós (891-896), Esteve VI fou linxat per la turba romana i posteriorment estrangulat a la presó. Lleó V (903) fou assassinat pels tusculans (família romana). Cristòfol (antipapa) (903) fou assassinat pels mateixos tusculans. Joan X (914-928) fou enverinat i assassinat per la cèlebre i menyspreable matrona romana Maròzia. Esteve VII (929-931) també fou assassinat per Maròzia. Joan XI (931-935) i Maròzia foren assassinats per Alberic, fill de Maròzia. Benet V (964) fou exiliat a Hamburg. Benet VI (973-974) fou assassinat en el castell de Sant Àngelo de Roma. Bonifaci VII antipapa (984) fou exiliat i assassinat. Posteriorment el seu cadàver fou ultratjat pels carrers de Roma. Joan XIV (983-984) morí de fam en el castell de Sant Àngelo. Benet IX (1033-1045) el van fer fora amb la compra del papat. Hi va haver simonia. Posteriorment el van deposar en un concili presidit per Enric III (Concili de Sutri). A Silvestre III (antipapa) el van fer renunciar en el concili de Sutri, presidit per Enric III. Gregori VI (1045-1046) el van deposar i l'exiliaren a Colònia. Benet X antipapa (1058-1059) per propi convenciment renuncià i es convertí en simple cardenal. Però, en morir el 1072, li tributaren els honors de Papa a les exèquies. Joan XXI (1276-1277) morí d'accident a Viterbo quan li caigué a sobre d'ell una teulada. Celestí V (1294) —com veurem— renuncià. Es calumnia al seu successor culpant-lo de l'autoria d'un inconfessable assassinat; aquest era Bonifaci VIII.

La piràmide medieval trontolla

A inicis del segle XIV, concretament després del pontificat de Bonifaci VIII, l'edat mitjana de la història de l'Església es pot considerar finalitzada, ja que amb aquell papa s'afeblí enormement les dues característiques fonamentals del període medieval: el feudalisme amb la hierocràcia. Ben prou que Bonifaci VIII intentà col·locar-se en el vèrtex de la piràmide de la societat. Així ho postulava la teocràcia sagrada o també hierocràcia per distingir-la de la teocràcia reial: aquí el rei està en el vèrtex i en la hierocràcia és el papa. Tanmateix, els fets actuaren en contra la hierocràcia. Els reis ja no feien cas de les admonicions ni de les excomunionis papals. Ni la mateixa societat s'esglaiava —com ho féu en el temps de Gregori VII o d'Innocenci III— davant les constants fulminacions de penes canòniques llançades per i des de Roma.

La cristiandat s'estructurà des de la mort de Bonifaci VIII (1303) diferentment als lligams feudals i medievals. Sorgiren noves concepcions laicals sobre les nacions o sobre les interrelacions església i estat. El declivi de la preponderància papal i imperial era ben pregó.

També les cultures europees manifestaren un canvi, iniciant-se —primer a Itàlia— el moviment denominat «renaixement». Petrarca i Dante en foren els grans pioners.

A la recerca d'un papa ideal

Conradí —l'últim dels alemanys Hohenstaufens i fill de Conrad IV— va pretendre reconquerir el tron de Sicília. Tenia sols quinze anys quan lluità contra Carles d'Anjou i contra el seu aliat, el papa. El rei de Nàpols vencé els alemanys en la batalla de Tagliacozzo (1268). El desafortunat Conradí fugí de la desfeta, però poc després l'empresonaren i portat a Nàpols, fou executat pel rei Carles d'Anjou amb una vilesa sorprenent.

Amb la caiguda dels Hohenstaufens i malgrat una victòria efímera del papat, aquest es trobà en una situació lamentable, ja que fou joguina de la casa d'Anjou i de la corona francesa. El papa tornà a perdre, en part, la seva preuada independència. Hi ajudaren també les rivalitats entre les famílies nobles romanes: els Colonna, els Orsini i posteriorment els Gaetani. Tots ells volgueren incorporar els seus partidaris en el col·legi cardenalici. S'anava a la recerca descarada de familiars eclesiàstics que poguessin esdevenir cardenals. Però el grup de cardenals que decisivament aconseguí fer canviar la política de la Santa seu i dels Estats pontificis foren els cardenals pro-francesos. Grup aquest imposat pel mateix rei de Nàpols, el francès Carles d'Anjou. Aquestes imposicions i partidismes foren la causa de dos interregnes papals: el primer (entre Climent IV i Gregori X) que durà tres anys (del 1268 al 1271) i el segon es perllongà quasi dos anys (entre Nicolau IV i Celestí V: del 1292 al 1294).

Tres anys després de la mort de Climent IV (1268) el va succeir Gregori X (1271-1276). Aquest papa, l'any 1274 convocà el concili II de Lió (XIV concili ecumènic). És important aquest concili, ja que entre els acords disciplinars hi ha la constitució referent a l'elecció del papa; la qual constitució volia acompletar els decrets promulgats, ja en el 1179, pel concili X ecumènic —III Laterà—. En l'esmentat concili II de Lió (XIV ecumènic) es decretà que passats deu dies de la mort del papa, els cardenals es reunissin per elegir un nou papa, sense esperar els cardenals absents. Durant l'elecció, els cardenals en una gran sala romandran tancats—d'aquí el nom de cónclave— sense possibilitat de comunicar-se tant des de fora a dintre com d'ells amb l'exterior: els cardenals no podran rebre ni enviar cartes ni missatges. Si passats els tres dies del jorn de l'inici del conclave no haguessin efectuat l'elecció, sols podran prendre un plat en cada àpat, i passats quinze dies, si encara no haguessin elegit un nou papa, se'ls castigarà a rebre sols pa, aigua i vi. Extrem que possiblement mai es va donar.

També en el concili II de Lió (XIV ecumènic) es tractà de la unió entre l'Església llatina i l'oriental. En aquesta època regnava a Grècia l'emperador Miquel Paleòleg. Aquest envià a Roma uns legats que reconegueren el primat del papa i admeteren —tal com els llatins ho confessaven— que l'Esperit Sant procedia del Pare i del Fill. L'acceptació d'aquesta fórmula («Filioque») no perdurà massa temps, ja que tres anys després, quan ja era papa Nicolau III (1217-1280), els grecs rebutjaren de nou l'esmentada fórmula llatina del «credo».

No hi ha dubte que l'elecció dels papes reproduïx en aquest període la plasmació de l'estat d'influències dels bàndols de Roma i del rei Carles d'Anjou, així com del poder que tenia el moviment denominat «espirituals». Es cercava un papa massa idealitzat que acontentés tothom, i a la pràctica, un cop elegit, pactés amb algun dels bàndols esmentats. Bona mostra d'aquest estat de coses és l'elecció de dos papes: l'esmentat Gregori X (1271-1276) i Joan XXI (1276-1277). El primer era simplement un laic croat que es trobava a Palestina quan els cardenals li proposaren que acceptés el papat. Aquí s'intentà que el nou papa encarnés l'ideal de les croades. En Joan XXI (que abans es deia Pere, o Petrus "Hispanus" pel seu origen portuguès) es volgué personificar un papa científic i intel·lectual. Tothom reconeixia en ell una gran personalitat. Així ho testimonia el mateix Dante, que col·locà Joan XXI en el paradís entre el cor dels excelsos teòlegs. Precisament, d'aquest papa hi ha un episodi molt curiós i a l'ensens llastimós. D'ell diuen les cròniques que era un bon metge i àdhuc un «*magus*» que formava part de la cort del papa Gregori X com a facultatiu de medicina. No era pas cardenal quan fou elegit papa. Ell havia dit de si mateix que tenia una salut de ferro, però el dia 14 de maig del 1277 —feia sols nou mesos que era papa— entrant en una cambra que ell feia edificar en el palau papal de Viterbo, va caure sobre d'ell el teulat. Avui dia encara es pot visitar aquest recinte on hi ha una làpida que evoca aquest papa anomenat «*Petrus Hispanus*», gran científic i no menys desgraciat.

Els papes, doncs, en aquesta època són fruit o bé d'una idealització espiritual o d'una imposició terrenal d'alguns dels bàndols favorables a les faccions romanes o de la casa d'Anjou de Nàpols. Tal és el cas del papa Martí IV (1281-1285), joguina de Carles d'Anjou, sempre contrari a la casa reial d'Aragó i Catalunya. L'any 1282 els sicilians s'aixecaren contra els d'Anjou i es donà una gran mortaldat entre els francesos. Fou la revolta anomenada «Vespres sicilianes». El rei Pere II de Catalunya i III d'Aragó, gendre del malaurat Manfred, reivindicà l'herència dels Hohenstaufens i s'apoderà de l'illa. Des d'aquest moment, Sicília se separà de Nàpols. El papa Martí IV féu predicar una tràgica croada contra el rei català i contra els habitants de Sicília. Així s'arribà al màxim desprestigi del concepte de croada.

Celestí I, papa

Els papes, joguines del rei de Nàpols

Després del torturat pontificat de Nicolau IV (1288-1292) tot ell ple de rivalitats entre els Colonna i els Orsini, la Santa seu es submergí de nou en una altra «sede vacante» força llarga. Es trigaren dos anys per a elegir un nou papa, i aquest fou tan sant com incompetent governant. !Mireu si n'era de sant! Serà el cèlebre sant Pietro del Morrone, que sols va governar —o mal governar— l'Església alguns mesos durant l'any 1294. En l'elecció de sant Celestí V, se cercà ni més ni menys en la seva persona un papa «angèlic», i això provocà, possiblement, l'agonia de l'Edat mitjana.

Referent a l'elecció de sant Celestí V cal recordar que ja en temps del papa Joan XXI s'abolí la constitució del concili de Lió II en la qual es determinaven unes normes molt fèrries d'elecció d'un nou papa. Un cop celebrats els funerals de Nicolau IV els cardenals es reuniren primer a Santa Maria la Major, després a l'Aventí, i finalment a Santa Maria sobre Minerva. Però no s'arribà a cap acord, perquè els Colonna —que tenien per cap el grup integrat pels cardenals Pere i Jàcobo— volien imposar el seu candidat. El mateix feien els cardenals addictes als Orsini. La calor de l'estiu féu dispersar el conclave. Durant el mes de setembre, els cardenals es tornaren a reunir a Roma. Però les discussions feren de nou estèril el conclave. A principis de l'any 1293 es tornaren a dispersar sense haver elegit un nou papa. Hi hagueren grans aldarulls pels carrers i places de Roma, i àdhuc els Orsini lluitaren contra els Colonna en llurs castells. Era un panorama molt penós i no menys lamentable. En això intervé Carles II d'Anjou, anomenat el «coix». Els cardenals estaven de nou en conclave a la ciutat de Perugia. Curiosament, els francesos propulsaren —o imposaren— un nom: l'ermità Pere de Morrone que residia a Sulmona. Aquest sant ermità escriví una carta al col·legi cardenalici, dient-los que era un escàndol el que passava, i els comminava a què tot seguit elegissin el suprem pastor. El degà del sacre col·legi, el cardenal Mala Cranca, molt devot del Morrone i possiblement coaccionat pel mateix Carles II proposà que Pere Morrone fos el nou papa. S'arribà doncs a un acord entre els cardenals i li demanaren que acceptés. Ell, que s'havia retirat a la muntanya «Maiella» fundant la congregació d'ermitans anomenats «celestins», ho va acceptar, però posà una condició: que no seria consagrat, ni coronat, sinó sols en una ciutat segura, sota la protecció del rei de Nàpols: l'escollida fou Àquila. El 27 de juliol de 1294 entrà a Àquila. L'espectacle fou grandios, segons ens diuen les cròniques. Més de dues-centes mil persones l'aclamaren. Entrà a la catedral flanquejat per dos reis, Carles II d'Anjou i el seu fill Carles Martell, rei d'Hongria. Pere de Morrone s'imposà el nom de Celestí V

Celestí V, però, no volia viure en palaus. Així, doncs, es traslladà a Nàpols i es retirà a una petita cel·la (o cova dins un gran saló). Tenia 80 anys i molt poca experiència per als negocis d'estat. Poca teologia coneixia, i menys llatí. Es rodejà de monjos excèntrics i de polítics intrigants. Els mateixos cardenals estaven molt incòmodes davant seu i els consultava poc. Però el més greu del

cas fou la creació de dotze cardenals (set francesos i tres de Nàpols) tots ells addictes al monarca d'Anjou. Al fill d'aquest —un noi de vint anys— el nou papa el promogué arquebisbe de Lió.

Celestí V era molt generós amb els «espirituals» de tal manera que els hi va concedir molts privilegis. El desgovern curial arribà a l'extrem que no era estrany que es concedís el mateix benefici a diverses persones, perquè no es portava cap control de registre i ell no els recordava.

Alguns cardenals van aconsellar al papa sant Celestí V que dimitís. L'acusaven que la seva presència era un gran perjudici per l'Església. Celestí V —que era un autèntic sant— se sentí interpel·lat amb aquesta argumentació. Tanmateix, hi havia qui afirmava que el papa no podia renunciar, ja que «la unió del papa amb l'Església de Roma era considerada com un matrimoni indissoluble en el que no s'admet el divorci». Sovint en l'església hi ha aduldors que fan molt mal sota la capa de la prudència i pretesa santedat. Però Celestí V s'autoconvencia que calia dimitir, cosa que ha passat en alguns casos en la història del papat. Per assegurar-ho, però, promulgà una butlla en la qual ell, com a pontífex suprem, afirmava que el papa en especials circumstàncies podia renunciar a la seva dignitat. I, al final, el 13 de desembre del 1294 tingué la valentia de llegir davant del consistori la seva renúncia, la qual fou considerada per Dante com «il gran rifiuto»; per això, l'eminent autor de la «Divina comèdia» col·locà al pobre sant Celestí a l'infern, juntament amb els cardenals que acceptaren aquesta renúncia. Dante es manifestà a favor dels “espirituals”.

La renúncia de Celestí V fou una fita històrica. Tanmateix no cal exagerar car més de dues dotzenes de papes van presentar la seva renúncia o els feren renunciar. El record d'aquesta renúncia, possiblement ha motivat l'efectiva renúncia del papa actual Benet XVI. També precisament en l'any 1977 s'evocà aquell fet de Celestí V en una visita que féu el papa Pau VI —molt malalt i amb ganes de renunciar també— a la tomba de sant Celestí V a Àquila. Pau VI, molt sensible a les ensenyances de la història, va creure que els avantatges de la seva dimissió no ultrapassarien els desavantatges, i per això romangué en la Seu romana fins a la seva mort (6-VIII-1978). Però que hagués passat si el s'hagués trobat impedit greument? En el cas de Celestí V els inconvenients de romandre al papat eren enormement majors. No podia governar l'Església aquell sant baró de vuitanta anys que regia la cristiandat —com deien els seus contemporanis— no «*ex plenitudine potestatis*» sinó «*ex plenitudine simplicitatis*». El seu govern —o millor dit, el seu desgovern papal— va durar sols cinc mesos. Tot seguir, els cardenals elegiren Benet Gaetani que s'imposà el nom de Bonifaci VIII. Insistim que historiogràficament no hi ha cap inconvenient a què el papa renunciï. Ens consta que el mateix Joan Pau II volia dimitir i que l'actual papa Benet XVI considerava fa uns dos anys que potser seria un bé per a l'Església una renúncia papal, i així ho ha fet realitat ara, l'11 de febrer de 2013.

Celestí V, papa

Celestí V, papa

Què cal fer d'un papa dimissionari?

Tanmateix, el «gran rifiuto» o renúncia de sant Celestí V extorsionà tot el pontificat del seu successor Bonifaci VIII. Els enemics, molt nombrosos, del nou papa Bonifaci, afirmaven que la seva elecció fou il·legítima i àdhuc el calumniaven assegurant que ell havia donat l'ordre per la qual el bon sant Pere Morrone es veié abocat a una mort iniqua: perforant-li el crani amb un clau (quin disbarat i quina infàmia). Aquesta fou la calúmnia que molts «espirituals» propagaren contra el papa Bonifaci VIII. És cert, però, que el papa féu empresonar el seu antecessor en el castell de Monte Famone, on morí el 19 de maig del 1296. Bonifaci VIII no hi tingué res a veure. Tanmateix un papa dimissionari deu ésser incòmode per al seu successor! N'hi ha hagut —com hem dit— dues dotzenes de papes que han renunciat al seu rang papal (o els han fet dimitir), però cap d'ells portà tan mala sort al seu successor com els casos de sant Celestí V i Bonifaci VIII. Segur que no passarà amb Benet XVI!

“T'has assegut en el tron pontifici com un llop”. Així calumniaven els ‘espirituals’ a Bonifaci VIII

Bonifaci VIII tot seguit d'haver pujat al tron pontifici, hagué d'enfrontar-se amb la rebel·lia dels «espirituals» i la frontal oposició dels cardenals Jacobo i Pere Colonna. Aquells (els «espirituals») el consideraven com l'anticrist i deien d'ell, emprant una frase ignominiosa atribuïda a sant Celestí V: «*Has entrat com un llop, regnaràs com un lleó i moriràs com un gos*». Els «espirituals» estaven molt enutjats perquè Bonifaci VIII els havia retirat tots els privilegis que injustament, o almenys inoportunament, els havia concedit «el papa angèlic» anterior (Celestí V).

També els Colonna feren causa comuna amb els «espirituals» contra el nou papa Bonifaci. Aquest pertanyia a la família dels Gaetani, la qual estava en constant rivalitat amb les altres grans famílies romanes: els Colonna i els Orsini. En el manifest de Lunghezza —del 10 de maig del 1297— aquests cardenals rebutjaren el papa Gaetani. En ell es deia que era un pseudo-papa, ja que la renúncia del seu antecessor havia estat violenta, invàlida i anticànònica. «*Per això —continua l'esmentat manifest— caldrà convocar un concili general que anatematizi Bonifaci VIII Gaetani i procedeixi a l'elecció d'un nou papa, restituint la bona memòria del difunt Celestí V*». La reacció de Bonifaci VIII fou fulminant: excomunicà els autors del manifest de Lunghezza, o sigui els Colonna i els «espirituals». Ultra aquesta màxima pena canònica, els autors del manifest foren declarats blasfems i cismàtics i els seus béns havien de ser confiscats. A aquest extrem va arribar la rancúnia papal, i àdhuc Bonifaci VIII féu predicar una croada contra els seus enemics, els Colonna. Aquests, perseguits per tot arreu i arraconats en llurs castells, foren vençuts definitivament a Palestrina (Itàlia), on tenien el seu baluard més important. Palestrina fou arrasada i una llaura traçà uns solcs d'extrem a extrem de la ciutat semblant-los de sal. Així es simbolitzava

l'esterilitat perpètua d'aquella ciutat i de tota la prosòpia dels Colonna als quals els Gaetani volgueren castigar definitivament. Un càstig escandalós i poc adient a l'esperada magnanimitat i pietat paternal d'un Papa! Quina barbaritat!

Alguns membres de la família dels Colonna quasi miraculosament pogueren fugir de la desfeta de Palestrina, tanmateix la ira del papa els perseguí i foren empresonats en el baluard papal de Tívoli. Però aquí també els Colonna trobaren partidaris, els quals els ajudaren a escapar, fugint primer a Sicília i després a França el 13 de juliol del 1303. Sabem que durant el mes d'agost de l'esmentat any els nebots del cardenal Jacobo Colonna foren rebuts amb gran satisfacció per la cort francesa. Allà foren hostes d'honor del rei Felip el Formós. Ells i els consellers reials Guillem de Nogaret i Guillem de Plaisans des de Virança programaren una refinada i despietada venjança contra el papa, que amb tanta ignomínia els havia ultratjat.

El gran error de Bonifaci VIII és haver nascut un segle més tard

En els conflictes entre Bonifaci VIII i Felip el Formós assistim a la titànica lluita entre dues concepcions: dues edats, la mitjana i la nova. Bonifaci VIII s'aferrà a l'època en què Europa vivia feia segles. I aquesta edat es desplomà amb els papes. Felip, rei de França, intuï el nou rumb de la història: l'absolutisme polític i laic en contra de l'absolutisme eclesiàstic i hierocràtic. En aquella lluita, el rei assolí un clar avantatge. Els temps havien canviat. Ell assegurava que el pontífex no podia treure la corona, o sigui depositar ni reis ni emperadors, com Innocenci III ho havia fet. El papa tampoc no podia imposar normes cristianes de govern als prínceps, sota greus penes i censures. Faria, en tal cas, el ridícul. I Bonifaci VIII féu el ridícul i pena moltes vegades, en el seu pontificat. Possiblement el gran error de Bonifaci VIII és l'haver nascut un segle de retard. Però ell quina culpa hi tenia? És una gran figura històrica, però toixament col·locada fora de temps.

L'ostentòria contesa entre el papat i el rei francès s'inicià el 24 de febrer del 1296 amb la publicació de la butlla «*Clericis laicos*». En ella el papa es proposava protegir —segons el que disposaven els concilis III i IV del Laterà— la immunitat dels béns eclesiàstics. Bonifaci VIII prohibia que qualsevol laic pogués exigir del clergat, sense permís del mateix papa, qualsevol tipus de tribut o taxa. Tanmateix, tal prohibició equivaldrà al boicot de les guerres que amb tanta freqüència el rei realitzava amb l'ajut d'aquestes contribucions econòmiques procedents de les esglésies i dels estaments clericals que s'havien ubicat en la demarcació geogràfica o en els dominis francesos. Amb altres paraules, aquesta disposició papal portava a la sensació i a la pràctica de què sense el premis del papa, el rei no podria portar a terme les guerres a les quals tan afeccionat era Felip el Formós. Aquesta pretensió papal —afirmava el rei— era massa ingènua i àdhuc insultant a la dignitat d'uns sobirans que tant havien afavorit l'Església. Tampoc a ell no se li escapa l'autèntica raó del papa: volia, en definitiva,

percebre aquests importants ingressos econòmics.

Felip el Formós reaccionà astutament. Dictaminà que de França no en sortiria ni un sol diner, ni cap bé preciós; àdhuc, en el cas que aquests fossin fruit d'algun benefici eclesiàstic o, com a recompensa d'alguna indulgència pontifícia. Tot calia que romangués dins la geografia territorial i de domini la qual ell, Felip, n'era sobirà. Aquesta decisió reial equivaldrà a l'escanyament econòmic de la cúria romana. Tanmateix, la reacció més violenta es féu sentir en els combats dialèctics dels juristes reials contra els juristes papals. Aquells afirmaven textualment: *«Abans que existissin els clergues, ja el rei de França posseïa la jurisdicció sobre el seu regne i podia emetre edictes i així capguardar-se dels danys i insídies dels seus enemics... Si els papes atorgaren als clergues i monjos —sempre amb l'autorització o tolerància dels prínceps— alguns privilegis i sengles llibertats, no per aquest motiu, els papes poden usurpar als mateixos prínceps el dret de governar i defensar-se en llurs regnes dels enemics, prenent les mesures necessàries i més útils a judici dels homes més prudents dels seus respectius regnes, Si així el papa ho fa, bé es podrà dir que el vicari de Jesucrist prohibeix donar el tribut al Cèsar...»*

L'angoixa econòmica en què el papa es trobava per causa de les relacions reials a les esmentades disposicions romanes el féu doblegar, i, així en la butlla *«De temporum spatiis»* (7 de febrer de 1297) el romà pontífex admet que la seva anterior disposició podrà tenir excepcions i que per suposat aquestes es poden aplicar a França. El rei Felip podia, doncs, de nou disposar dels subsidis del clergat francès, especialment si hi entra en joc la defensa de la nació. Per segellar aquesta aparent reconciliació, s'accelerà el procés de canonització de l'avi de Felip el Formós, sant Lluís. Aquest fou elevat a l'honor i culte dels altars el dia 11 d'agost de 1297 a Orvieto. Els incauts creien que aquest esmentat acte segellaria la pau definitiva entre els dos grans personatges de finals del segle XIII. S'equivocaren estrepitosament!

Cal remarcar que en aquest període d'aparent pau, Bonifaci VIII promulgà un any de jubileu o perdó de pecats. Fou el 1300: el primer «any sant o jubilar» del cristianisme i la cúspide del pontificat de Bonifaci VIII. Mai a Roma s'havien vist tants pelegrins. Més d'un milió de persones —procedents de tota Europa— s'agenollaren davant les tombes dels apòstols Pere i Pau durant aquell any singular, peculiar i sant.

“Per a la salvació, cal que tota criatura humana estigui subjecta al pontífex romà”

Poc temps va durar la pau. El papa, davant els èxits assolits en la croada infausta contra els Colonna i l'esplendorós any sant 1300, intentà de nou apretar les rosques de la qüestió de les immunitats eclesiàstiques. Per aquest motiu, envià al bisbe de Pàmiers, com legat papal, a la cort francesa. L'actitud arrogant i

reivindicativa d'aquest prelat van desplaure molt el rei. Es buscà algun pretext escadusser per a acusar l'esmentat legat. En l'acta acusatòria, però, no mancaven els màxims crims polítics i religiosos (tots ells calúmnies) d'aquella època: simonia, heretgia, blasfèmia «laesa majestat», traïció... El 24 d'octubre del 1301 el bisbe legat papal fou processat. Calia —sentenciaren els jutges juguines del rei— que fos empresonat i deposat de l'ofici episcopal i de la missió de legal pontifici. La reacció del papa fou extremadament intemperant. No es podia suportar que els jutges reials —especialment els francesos— jutgessin un bisbe i més encara quan aquest era legat papal!

Però el punt culminant d'aquesta lluita diplomàtica tan aferrissada entre Felip Formós i Bonifaci VIII fou la publicació de dues butlles: «Ausculata fili» (5 de desembre de 1301) i «Unam sanctam» (18 de novembre de 1302). En la primera, Bonifaci VIII reprovava al rei francès la usurpació dels béns de l'Església i li anunciava el seu propòsit de convocar tots els bisbes francesos a un concili en el qual —celebrant-se a Roma— es dictarien les mesures convenients per a «assegurar la pau, la salvació i la prosperitat del regne». Irritat el rei, llançà l'esmentada butlla al foc i publicà una butlla apòcrifa, segons la qual el papa pretenia exercir un il·limitat poder tant sobre els assumptes materials com espirituals. Després per a arrencar una opinió favorable a la causa reial, Felip Formós convocà a París (abril de 1302) els representants dels tres «braços» del regne: nobles, clergues i comuns per a tractar, —deia l'acta convocatòria— diversos assumptes d'interès pel rei i pel regne.

El papa, Bonifaci VIII, contestà —un cop desemascarada la falsa butlla— afirmant que mai ell (el papa) havia volgut minvar el poder temporal del rei, i en el referent als assumptes temporals, sols pretenia exercir un poder indirecte i relacionat amb la potestat de lligar o deslligar els pecats comesos. Malgrat tot, el dia 1 de novembre de 1302 s'obri a Roma —tal com anunciava la butlla «Ausculata fili»— el sínode que s'havia convocat.

En el context d'aquestes picabaralles doctrinals i de la fortíssima discussió de poders, cal col·locar la segona butlla que hem esmentat, la «Unam Sanctam». Tots els especialistes (teòlegs i historiadors) del papat tracten aquesta butlla quan es refereixen al dogma del primat romà, ja que en ella Bonifaci VIII definí que «...tota criatura humana està subjecta al romà pontífex».

Cal fer un resum de la butlla *Unam Sanctam*:

* Existeix —diu— en el món una sola Església santa, catòlica i apostòlica fora de la qual no hi ha salvació. Aquesta Església representa un sol cos místic que té com a cap Crist i al seu vicari, el successor de Pere (o sigui el papa).

* En aquesta Església i sota el seu poder, hi ha dues espases: una espiritual i l'altra temporal. L'espiritual és manejada pel sacerdot, o sigui per l'Església; la temporal és brandada pels prínceps, però en bé de l'Església, i sempre segons indicació o permís del sacerdot.

* Déu ha ordenat que totes les coses tinguin un règim de subordinació; de tal manera que les inferiors se subordinin a les superiors, així també l'espasa o potestat temporal s'ha de subordinar l'espiritual, que és més excelsa. La potestat espiritual ha "d'instituir" la potestat terrena i jutjar-la, si no fos bona, o si es desviés de la justícia. En canvi, si es desvia la suprema potestat espiritual (eclesiàstica) sols Déu pot jutjar-la. Qui resisteix aquesta potestat, establerta per Déu, resisteix al mateix Déu.

"Finalment declarem (diu el papa), afirmem i definim que és necessari per a la salvació que tota criatura humana estigui subjecta al Romà Pontífex"

Sols aquesta proposició final té valor de definició «*ex cathedra*». L'esmentada frase procedeix de sant Tomàs. El pensament general de la butlla segueix el tractat «*de Ecclesiastica potestate*» d'Egidi Romà, ermità agustinià, que escriví aquest llibre pocs anys abans de la promulgació de la butlla «*Unam sanctam*». Malgrat aquestes clares referències cal afirmar que el col·laborador més immediat del papa en aquesta butlla fou probablement el cardenal Mateu d'Aquasparta.

La reacció del rei francès i dels seus teòlegs i juristes a aquesta butlla fou molt dura. Tanmateix, cal assenyalar que no era més aviat una reacció contra el text de la mateixa, sinó contra la política eclesiàstica simbolitzada en l'important document papal. Cal també anotar que el caràcter de definició fou confirmat plenament pel concili Laterà V. En ell se subratllà el significat de la clàusula definitiva que ha de ser acceptada per tots els catòlics; és a dir: quan el papa afirma i defineix que «*tota criatura humana ha d'estar subjecta al romà pontífex*» ni més ni menys defineix aquell poder atorgat a sant Pere i els successors, pel qual «*tot el que lliguis serà lligat, i tot el que deslliguis serà deslligat*».

Després de la publicació de l'*Unam Sanctam* s'intentà, endebades, pacificar els ànims i arribar a un compromís en el qual el papat hagués pogut obtenir una solució satisfactòria. Tampoc la legació a França del cardenal Le Moine (1302-1303) obtingué resultats positius. Àdhuc, un enviat molt personal del papa fou empresonat. Hi havia, doncs, una pregona declaració d'enemistat entre el papa i el rei, que arribaria fins als màxims extrems. Així, Felip IV el Formós reuní a El Louvre cinc arquebisbes, 21 bisbes i varis abats. En aquesta assemblea (13 de juny de 1303) s'aprovà el text condemnatori a delictes i pensaments del papa que avui encara provoca esglai en llegir-lo. A l'ensem, en dita reunió es determinà que es buscaria el recolzament de tots els estaments perquè tots acceptessin tals acusacions. El cert és que els qui es negaren a donar el seu suport a aquestes patranyes, foren expulsats del regne o empresonats.

El papa reaccionà amb una sèrie de butlles en les quals es fulminaven gravíssimes sancions. Entre aquests documents, cal fer esment de les butlles

«*Nuper ad audiendum*», dirigida al rei i la «*Super Petri solio*» que excomunicava el rei Felip. Tanmateix, aquesta carta no s'arribà a promulgar, ja que el dia que havia d'ésser enviada a França (7 de setembre) una banda de dos mil guerrers mercenaris conduïts pel legista francès Nogaret i per Sciarra Colonna s'apoderaren d'Anagni, residència del papa. Assaltaren el palau de Bonifaci VIII. I aquest, amb un gest solemne i alhora tràgic, els rebé revestit de pontifical: «*ja que —deia— si he de morir, almenys moriré com a papa que sóc*». Els agressors —en contra del que ens diu la llegenda— no s'atreviren a posar les mans al pontífex. Sí que l'ultratjaren dirigint-li paraules contumelioses, amenaçant-lo amb la mort. Els agressors volien dur-lo pres a França per jutjar-lo.

Tanmateix, el poble reaccionà violentament contra aquells francesos agressors. Els expulsaren d'Anagni. El matí del 9 de setembre, el mateix poble irrompé en el palau papal i alliberà Bonifaci VIII. El papa se salvà, però al cap de pocs dies morí al Vaticà, el 12 d'octubre de 1303. Amb ell morí també tota una edat: la mitjana.

La renúncia papal del 2013

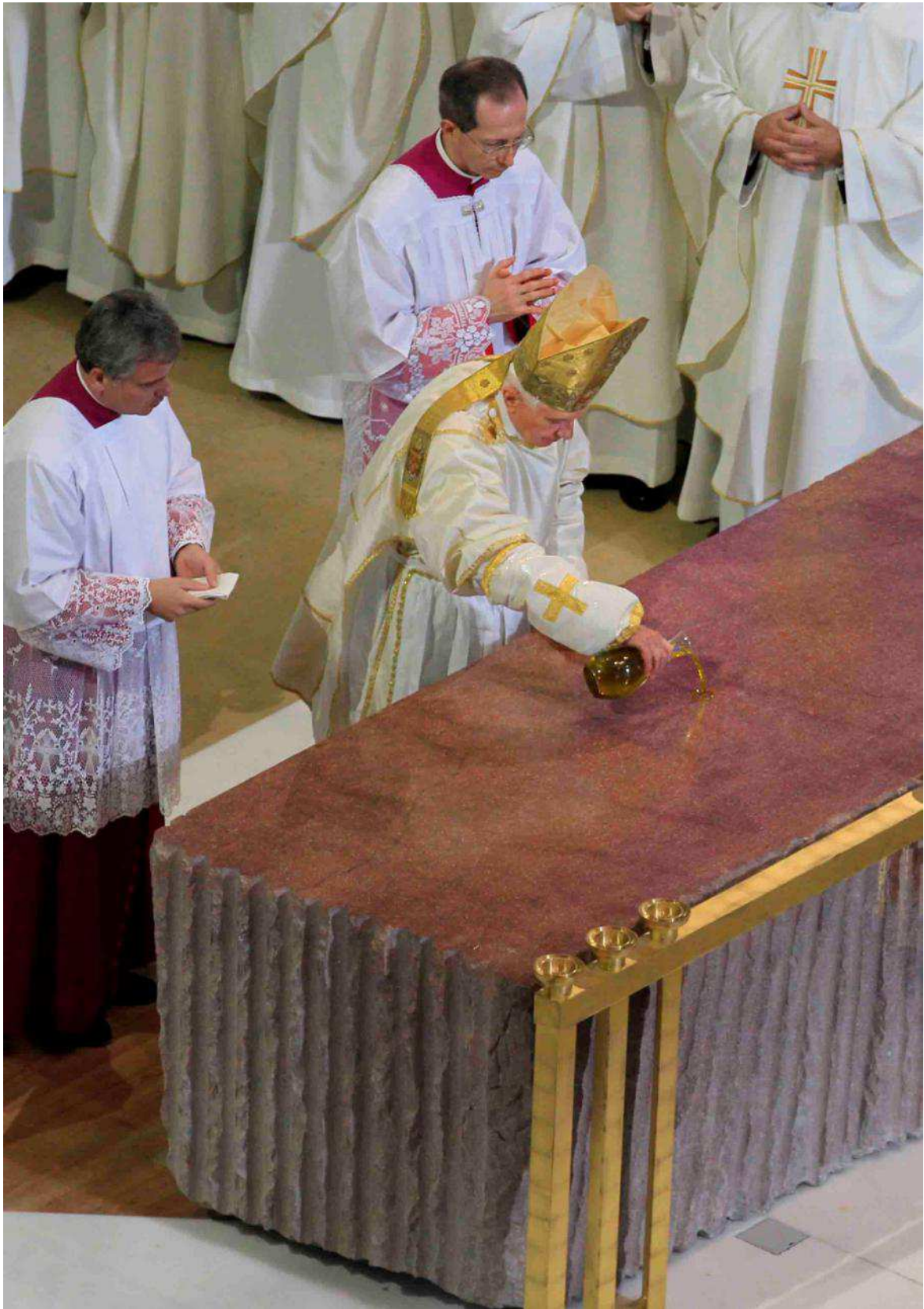
Ben diferent és la renúncia del papa actual Benet XVI i les futures possibles conseqüències. Ell no manifesta, ni molt menys, la incapacitat de governar com en el cas de Celestí V. El gest de Benet XVI representa una normalitat posada en pràctica que prové del concili Vaticà II, quan es decreta la renúncia dels bisbes per motius d'edat. No en va, el Papa és fonamentalment bisbe de Roma, el *primus inter pares*.

El cànon 332.2 afirma: “Les dues maneres previstes en la legislació de l'Església per al canvi en el cap de l'Església són: la defunció o la seva renúncia, i en aquest segon supòsit no es requereix que sigui acceptada per ningú, ja que el Papa no té cap superior seu aquí a la terra”.

Benet XVI caldrà que remeti una carta oficial de renúncia al col·legi cardenalici.

Ja abans, l'any 2010, Benet XVI explicà que un Papa pot dimitir en un moment de serenitat i no de perill. En el mateix document (del 2010) el Papa indicava que ell personalment notava com les seves forces flaquejaven i temia que el seu treball fos excessiu per a un home de 83 anys.

Després d'aquest anunci de la seva renúncia avui 11 de febrer de 2013, aquesta no es farà efectiva fins el 28 de febrer de 2013 a les 20,00 hores. En aquest precís moment, la seu actual de Roma, successora de la que sant Pere fundà, quedarà vacant i “*un cop feta la renúncia —diu el cànon— i aquesta manifestada a l'Església pel pontífex romà, queda vacant (la seu de Roma), o sigui el papat, i no es pot tornar enrere*”. Després vindrà la convocatòria del conclave i la posterior elecció del nou Papa. Serà amb un ambient i una normalitat —esperem i demanem al bon Déu— exemplars inici d'una nova etapa per a l'Església catòlica.

El papa Benet XVI durant la cerimònia de consagració de la Basílica de la Sagrada Família el novembre de 2010

Papes que han renunciat o als quals han fet renunciar

1 Poncià (230-235)

2 Eusebi (309)

3 Joan I (523-526)

4 Silveri (535-537)

5 Joan III (561-574)

6 Martí I (649-655)

7 Constantí II (767)

8 Joan VIII (872-882)

9 Esteve VI (896-897)

10 Lleó V (903)

11 Cristòfol (903)

12 Joan X (914-928)

13 Esteve VII (929-931)

14 Joan XI (931-935)

15 Benet V (964)

16 Benet VI (973-974)

17 Joan XIV (983-984)

18 Benet IX (1033-1045)

19 Gregori VI (1045-1046)

20 Benet X (1058-1059)

21 Celestí V (1294)

22 Gregori XII (1406-1414)

23 Benet XVI (2005-2013)